

*КОЛОМОЄЦЬ Г. А., аспірант,
м. Київ, Інститут інноваційних технологій
і змісту освіти МОН, молоді та спорту України*

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗАСОБАМИ ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНИХ ІГОР

У цій статті проаналізовано науково-методичну літературу з питання патріотичного виховання молоді та військово-спортивні ігри як засіб виховання громадянина-патріота.

Ключові слова: *патріот, патріотизм, виховання, патріотичне виховання, військово-спортивні ігри.*

Актуальність дослідження

Найважливіша умова суспільно-політичного відродження країни, подальший розвиток усіх складових національного виховання та відродження національної самосвідомості за часів незалежності поставили на перший план патріотичне виховання учнівської та студентської молоді.

Так, Воєнна доктрина України, Закони України «Про Збройні Сили України», «Про військовий обов'язок і військову службу», постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства», «Деякі питання військово-патріотичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів», розпорядження № 173/2001-рп «Про заходи щодо подальшого вдосконалення системи патріотичного виховання молоді», Указ Президента України «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді», наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про Всеукраїнську військово-патріотичну спортивну гру «Зірниця» визначили завдання з формування у молоді високої патріотичної свідомості, національної гідності, розумових і фізичних якостей, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку та розвитку почуття особистої відповідальності щодо захисту Вітчизни.

Метою навчально-виховної діяльності закладів освіти – є виховання і розвиток творчого потенціалу та соціальної активності особистості, формування її системи гуманістичних цінностей, де цінність громадянина є провідною. На це спрямовані Національна доктрина розвитку освіти України, закони України «Про освіту» та «Про позашкільну освіту» та Концепція позашкільної освіти і виховання.

Отже, для сучасної закладу освіти найактуальнішою є проблема виховання майбутніх громадян, носіїв національної та людської гідності, патріотизму, порядності, творців матеріальних та духовних цінностей.

Захист Вітчизни є справою усієї нації. Україна, як незалежна європейська держава, вимагає достеменного військового захисту. Реформування Збройних Сил України, на які покладена відповідальність за оборону України, захист її суверенітету, висуває підвищені вимоги до свідомості, самосвідомості, мотивації, життєвих настанов і ментальності військовослужбовців. Все це безпосередньо формується й розвивається в процесі патріотичного виховання.

На сьогоднішній день патріотичне виховання усіх ланок освіти є предметом уваги з боку Президента України, Верховної Ради, Уряду та науковців [1; 4; 8; 10; 11].

Таким чином оновлення змісту і форм виховання учнівської молоді за сучасних умов є результатом переосмислення існуючого підходу до вирішення проблеми виховання.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати ефективність військово-спортивних ігор у вихованні громадянина-патріота в позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати науково-методичну літературу з питань патріотичного виховання;
- 2) виявити ефективні військово-спортивні ігри у вихованні громадянина-патріота в позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.

Відповідно до визначених завдань використовувалися такі **методи дослідження**: аналіз наукових та літературних джерел, директивних та нормативних документів.

У Концепції національно-патріотичного виховання визначається, що основа виховання молодого людини – це виховання патріота України, готового самовіддано розбудувати її як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої громадянські права та виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної культури.

На жаль, як переконливо свідчать дослідження останніх років, сучасний рівень патріотичного виховання учнів 5–9 класів у позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів засобами військово-спортивних ігор не відповідає актуальним вимогам, які висуваються до майбутніх захисників Вітчизни. Стала все більш помітною поступова втрата нашим суспільством традиційно української патріотичної свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з питань патріотичного виховання свідчить, що цю проблему вивчали В. Івашковський, М. Зубалій, Б. Мисак, А. Афанасев, Т. Анікіна, В. Дзюба, Т. Мельник, В. Третяков, В. Радзиховський, В. Новосельський, В. Каюков, П. Онищук, Г. П'янковський, М. Томчук, В. Шевченко, В. Фарфоровський, О. Коркішко, С. Додуріч, В. Дроговоз, М. Качур, В. Коваль, С. Оришко, О. Абрамчук та ін. [5].

Вивчення та розгляд наукової психолого-педагогічної літератури [2; 4; 10; 11] засвідчує, що проблема патріотичного виховання учнів 5-9 класів у позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів засобами військово-спортивних ігор є актуальною і мало розробленою в теорії та методиці виховання. На думку В. Сухомлинського, А. Макаренка, О. Вишневого, І. Бега та інших, патріотичне виховання, як складова національної системи виховання, завжди було і є одним із найважливіших напрямів освіти і виховання особистості.

Основи патріотичного виховання були закладені в народній педагогіці, сутність якої висвітлювали в своїх роботах О. Любар, В. Мацюк, В. Пугач, М. Стельмахович, Д. Федоренко. Вони уточнювали ідеал давньоруської епохи, де патріотичне виховання було його складовою.

Проблема патріотичного виховання озвучувалася класиками педагогічної науки. До неї зверталися С. Русова, Г. Ващенко, О. Огієнко, О. Духнович, А. Макаренко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга та інші видатні вчені. У своїх надбаннях та наукових працях вони висвітлювали назрілі проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової національної системи виховання, пропонували задум виховання «свідомого» громадянина, патріота своєї Батьківщини.

Сучасні вчені-педагоги також займаються визначенням понять «патріотизм», «патріотичне виховання». Дослідження проблеми патріотичного виховання школярів ґрунтується на фундаментальних працях у галузі національної системи виховання, концептуальних положеннях національної освіти та виховання: А. Алексюк, І. Бех, О. Вишне夫斯基й, Т. Усатенко [1; 2; 10].

Бути патріотом – означає духовно піднятися, усвідомити безперечну цінність своєї країни, яка дійсно й об'єктивно притаманна їй і приєднатись до неї волею і почуттями.

Патріотизм – це соціально-історичне явище. Слово «патріотизм» (від «patris») – грецького походження, в перекладі означає «батьківщина, вітчизна». Першоосновами патріотизму є усвідомлення родових зв'язків, обрядів, звичаїв. Патріотами називали себе борці за народ, захисники республіки [9].

Виховання особистості має бути спрямоване передусім на розвиток патріотизму – любові до свого народу, до України. Адже стабільність і могутність держави багато в чому залежить від патріотизму її громадян.

В. Сухомлинський стверджував, що патріотизм — це серцевина людини, основа її активної позиції [11].

Аналіз наукових праць О. Коркішко дав можливість стверджувати, що на різних етапах розвитку суспільства поняття патріотизму набувало оновленого змісту. Проте, його головні риси: любов до Батьківщини, відстоювання її інтересів; боротьба за волю, честь і славу України; любов до народу, родини, сім'ї; обстоювання та відродження рідної мови, науки, освіти, культури, мистецтва, духовних традицій народу; зміцнення дружби між народами, є актуальними і сьогодні [6].

А. Макаренко визначив, що патріотизму не вчать, його виховують. Він розглядав процес виховання громадянина як один із найважливіших і найскладніших. «Виховати громадянина – значило виховати патріота, сформувані в нього такі якості, які б свідчили про належність цієї молоді особи до великої держави...» [8].

Виховання – це сукупність знань, культурних навичок, поглядів, що становлять загальний рівень духовного розвитку людини і є наслідком систематичного впливу, навчання [3].

Так, за визначенням В. Сухомлинського патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина ... [11].

Патріотичне виховання вчені розуміють як «формування гармонійної, розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативністю» [12].

У новітній науково-педагогічній, філософській та психологічній літературі патріотичне виховання трактується як виховання, що формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє [2; 4; 8; 10; 11].

Формування у молоді високої патріотичної свідомості, національної гідності, розумових і фізичних якостей, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку та розвитку почуття особистої відповідальності щодо захисту Вітчизни вирішується у процесі ігор військово-патріотичного спрямування.

Всеукраїнська військово-патріотична спортивна гра «Зірниця», яка спрямована на учнів (вихованців) 5–9 класів закладів освіти, проводиться щорічно відповідно до Положення про Всеукраїнську військово-патріотичну спортивну гру «Зірниця», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Міністерства оборони України від 16.12.2011 № 1443/779, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 29 грудня 2011 р. за № 1567/20305 [13].

Всеукраїнська гра «Зірниця» проводиться з метою формування почуття патріотизму у підростаючого покоління; набуття учнями (вихованцями) знань, умінь та навичок, необхідних майбутньому захиснику Вітчизни та пропаганди здорового способу життя, розвитку фізичних якостей.

Основними завданнями гри «Зірниця» є підготовка молоді до виконання конституційного обов'язку щодо захисту Батьківщини в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства України; підтримка та розвиток молодіжної ініціативи в справі освоєння військових спеціальностей; виховання майбутніх захисників Вітчизни на бойових традиціях українського народу та Збройних Сил України; формування свідомого ставлення до питань особистої та громадської безпеки, засвоєння теоретичних знань та розвиток практичних навичок поведінки в екстремальних ситуаціях; популяризація серед молоді здорового способу життя та удосконалення системи військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в Україні.

Метою дитячо-юнацька військово-спортивна патріотична гра Українського козацтва «Сокіл» («Джура») є: виховання у юнаків та дівча глибоких і твердих національно-патріотичних переконань, підготовка молоді до творчої праці, до військової служби та захисту своєї Батьківщини України шляхом залучення молоді до оборонно-масової та військово-спортивної патріотичної роботи; формування і виховання у молоді високих морально-психологічних та морально-бойових якостей; мужності, сміливості, рішучості, відваги, стійкості, наполегливості, дисциплінованості і ініціативності на теренах відновлених національних козацьких педагогічних традицій; виховання духовно та фізично розвиненого юного покоління суверенної України на історично сформованих засадах козацького світогляду та здорового способу життя, у душі відданості Батьківщині та її народу на основі відродження національних і загальнолюдських духовних і моральних цінностей.

Завдання гри: фізичне, соціальне, розумове та духовне виховання української молоді на основі козацьких морально-світоглядних цінностей; вшанування героїського чину всіх борців за незалежність української держави; формування серед молоді засад здорового способу життя засобами туризму, спорту, військово-патріотичного виховання; популяризація серед молоді військово-прикладних видів спорту, активних способів дозвілля, історії визвольних змагань та української військової традиції.

Змагання полягають у проведенні комплексних командних ігор військово-спортивного, культурно-інтелектуального та патріотичного спрямування, в ході яких відбувається відбір кращих команд та визначення переможців. Команди шкільних, позашкільних навчально-виховних закладів освіти, інших навчальних закладів формуються і беруть участь в змаганнях згідно «Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («ДЖУРА») Українського козацтва, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 25.12.2003 р. № 855 [13].

Всеукраїнський (Міжнародний) збір-змагання юних рятувальників «Школа безпеки» Всеукраїнського громадського дитячого руху «Школа безпеки» проводиться відповідно до Положення, яке погоджено у 2006 році з Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Міністерством освіти і науки України та Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту [14].

Збір-змагання «Школа безпеки» проводиться з метою: популяризації серед дітей та молоді здорового і безпечного способу життя; військово-патріотичного виховання та допризовної підготовки молоді; пропаганди професії рятувальника та професійної орієнтації в сфері цивільного захисту; удосконалення і вироблення нових форм і методів роботи з дітьми та молоддю щодо формування в них культури безпеки в надзвичайних ситуаціях і поширення, розвиток в Україні та за її межами Руху «Школа безпеки».

Основними завданнями заходу є: підвищення рівня знань дітей та молоді в галузі безпеки життєдіяльності, їх фізичної та психологічної підготовки; залучення дітей та молоді до занять прикладними видами спорту, які спрямовано на підготовку людини до дій в надзвичайних ситуаціях, надання само- та взаємодопомоги; засвоєння знань з основ цивільної оборони, рятувальних та інших невідкладних робіт під час ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха, прикладної фізичної та медико-санітарної допомоги; здобуття практичних навичок та умінь щодо поведінки в надзвичайних ситуаціях, проведення рятувальних робіт за допомогою спеціального, а також пристосованого для цих цілей спорядження, робота з приладами радіаційної, хімічної розвідки та дозиметричного контролю тощо; тренування з виконання спеціальних завдань з пошуку, деблокування, надання першої медичної допомоги та транспортування потерпілих з використанням найпростіших механізмів та приладів аварійно-рятувального призначення тощо; виявлення кращих команд обласних відділень ВГДР «Школа безпеки» у ході проходження ними дистанцій, що мають природні та штучні перешкоди, що характерні для надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру; встановлення та розвиток дружніх стосунків між відділеннями ВГДР «Школа безпеки» та юними рятувальниками зарубіжних країн, об'єднання їх зусиль в області пропаганди здорового та безпечного способу життя; обмін досвідом роботи щодо пропаганди здорового та безпечного способу життя; інструктивно-методична підготовка керівників відділень ВГДР «Школа безпеки» щодо організації та проведення зборів-змагань, польових таборів та навчально-польових зборів.

Всеукраїнський фізкультурно-патріотичний фестиваль школярів України «Козацький гарт» проводиться відповідно до Положення про проведення Всеукраїнського фізкультурно-патріотичного фестивалю школярів України «Козацький гарт», який має на меті формування здорового способу життя, підвищення соціальної активності і зміцнення здоров'я учнівської молоді, поліпшення національно-патріотичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів [13].

Головними завданнями фестивалю є: підвищення рівня фізичної підготовленості та збільшення рухової активності школярів; формування стійких мотивацій до самостійних занять фізичною культурою і спортом; відродження національних традицій та культурної спадщини українського народу.

Отже, військово-спортивні ігри як засіб виховання громадянина-патріота у позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів можуть бути ефективними при певних педагогічних умовах.

Висновки

1. Патріотичне виховання – це педагогічний процес, який передбачає формування національної свідомості, почуття вірності та відданості, гордості за минуле й сучасне (історія, традиції, культура), готовності до захисту інтересів Вітчизни, вболівання за долю свого народу, його майбутнє.
2. Ефективними військово-спортивними іграми у вихованні громадянина-патріота в позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів можуть бути: *Всеукраїнська військово-патріотична спортивна гра «Зірниця»*; *Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-спортивна патріотична гра Українського козацтва «Сокіл» («Джура»)*; *Всеукраїнський (Міжнародний) збір-змагання юних рятувальників «Школа безпеки» Всеукраїнського громадського дитячого руху «Школа безпеки»*; *Всеукраїнський фізкультурно-патріотичний фестиваль школярів України «Козацький гарт»*.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому необхідно визначити систему патріотичного виховання молоді в процесі військово-спортивних ігор та створити координаційний центр з патріотичного виховання молоді.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Концепція виховання особистості. / І. Д. Бех / Рідна школа. – 1991. – № 5. – с. 40–47.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. / І. Д. Бех / – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.

4. Виховання громадянина, патріота, гуманіста. Навч.-метод. посібник / К. І. Чорна – К.: ТОВ «ХІК», 2004. – 96 с.
5. Електронний фонд бази даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>
6. Коркішко О. Г. Виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі. Автореф. дис. ... кандидата педагогічних наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. Г. Коркішко ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2004. – 23 с.
7. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави / Педагогічна газета. – 2000. – № 6 (72), червень. – 6 с.
8. Макаренко А. С. О воспитании. / А. С. Макаренко / - М.: Политиздат. 1988. – 256 с.
9. Мала енциклопедія державознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К.: Довіра: Генеза, 1996.– 942 с.
10. Погрібний А., Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні: Педагогічні концепції. / А. Погрібний, А. Алексюк, О. Вишневецький, В. Майборода, П. Кононенко, М. Стельмахович, Т. Усатенко – К.: Школяр, 1997. – 148 с.
11. Сухомлинский В. А. Проблемы воспитания всесторонне развитой личности / В. А. Сухомлинский. Избранные произведения. В 5 т. Т.1. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 131.
12. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – М.: Политиздат, 1986. – с. 358.
13. Електронний фонд бази даних Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>
14. Електронний фонд бази даних Міністерства надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/content/iducz_shb.html

Аннотация

Коломоец Г. А. Воспитание гражданина-патриота во внеурочное время общеобразовательных учебных заведениях средствами военно-спортивных игр.

В данной статье проанализирована научно-методическая литература по вопросу патриотического воспитания молодежи и военно-спортивные игры как средство воспитания гражданина-патриота.

Ключевые слова: патриот, патриотизм, воспитание, патриотическое воспитание, военно-спортивные игры.

Summary

Kolomojets H.A. Education of citizen-patriot in extracurricular time in school by facilities of military sports games.

In this article it was literature analysed guidance in a through question of patriotic education of young people and military sports games as means of education of citizen-patriot.

Key words: patriot, patriotism, patriotic education, military sports games.

УДК 37.035.6 – 053.6:796

*ТИМЧИК М.В., молодший науковий співробітник
лабораторії фізичного розвитку Інституту
проблем виховання НАПН України*

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗКУЛЬТУРНО-МАСОВОЇ РОБОТИ

У статті розкривається зміст патріотичного виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи.

Ключові слова: патріотичне виховання, старші підлітки, фізкультурно-масова робота.

Актуальність. Вивчення літературних джерел і наукових досліджень [1; 3; 7; 11] засвідчує, що патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи є актуальною і мало розробленою в теорії і методиці виховання проблемою. Необхідність її всебічного дослідження пояснюється насамперед поступовим зниженням у старших підлітків інтересу до патріотичного виховання. У цьому віці починає згасати інтерес до національних та історичних цінностей нашого